

Ako neka zmija proguta samu sebe (što je retkost), ostaje li iza nje zmijolika praznina?
A postoji li takva sila koja bi nekog čoveka do poslednje mrve mogla naključiti njegovom suštinom? Postoji? Ne postoji? Postoji?
Čupavo pitanje!

vatrogasac tot (VI)

ištvan erkenj

— Ma kakva bolest — nasmešio se profesor. — Pojava određenog čova, dragi Tot . . . Da li odavno volite da se zaključavate u kućerak?

Ni govora, rekao je Tot. On je ovaj običaj uveo tek pre nekoliko dana. Iako, ako bolje razmisli, dotično mesto je zavoleo kada je stigao dragi gost.

— Slutim — klimnuo je glavom profesor. — Molim vas, ustanite za trenutak, dragi Tot.

Tot je ustao. Profesor ga je odmerio.

— Šta mislite, dragi Tot, koliko ste vi visoki?

— Ja sam viši od prosečnog rasta.

— A gost je niži od vas?

— On je meni skoro do ramena.

— E pa u tome je nevolja, dragi prijatelju — utvrdio je profesor svetskog glasa. — Vas dvojica ste bolesnici ove razlike. Znam koliko volite sina, ali ipak od jednog majora ipak ne možete tražiti da ceo dan pogleduje gore u svog domaćina. Morate uvideti da to ni vi ne biste dugo izdržali.

— Uviđam — rekao je Tot. — Ali, na žalost, ništa ne mogu izmeniti u mojoj visini.

Profesor se smeškao. Može se naći pomoć i za mnogo veće nevolje; danas, kada je iskorenjena kuga, izlečivo besnilo, tek loša uspomena porođajna groznica, ovakve nevolje se leče kao od šale . . . Bilo bi najjednostavnije postaviti majora na šamlicu. Protiv šamlice je to što može s nje pasti, eventualno se povrediti, što bi pokvarilo ceo odmor, a može izazvati i neželjene posledice . . . Dakle, on predlaže da se radije Tot odrekne za kratko vreme izvesne udobnosti.

— Ja ću se rado odreći čak i disanja — izjavio je Tot. — Ali i onda ću biti viši od majora.

— Ne biste bili viši od njega — rekao je veliki neurolog — ako biste malo povili zglobove kolena.

Tot je zijao u profesora.

— Da se ja povijem u kolenima? — ponovi glupo.

— Šta je to za vas, dragi Tot.

— Privremeno ili stalno?

Profesor je smatrao da za organizam nije dobro ako se neprekidno menja držanje tela. Savetovao ga je da i za vreme spavanja povuče kolena; tako će ova pozicija da se pretvori tako reći u drugu prirodu.

Tot je promišljao.

— Ne — rekao je potom. — Ja to ne mogu.

— Ne podležite taštini! — opomenuo ga je profesor. — Radije mislite na sina. Šta je bolje: poviti kolena ili izazvati bes Đulinog komandanta?

To je bio presudni argument. Mada se iznutra još uvek ustezao, Tot nije imao nikakav protivargument. Uzdahnuo je, a potom lagano povio kolena i smesta postao za glavu niži.

— Da li je ovoliko dovoljno?

— Dovoljno! — rekao je profesor. — Niže ne može tražiti ni najniži major na svetu.

— Jer ako se mora, ja mogu još malo da se srozam.

— Ne trudite se — rekao je profesor. — Bolje da vidimo umete li ovako da hodate.

Pokušao je. Uspešno. Može li potrčati? Može. Ustati, sestri, poneti se na merdevine . . . Sve je išlo ko podmazano.

— Sada se mirno možete vratiti kući — rekao je čuveni neurolog. — Videćete kako će vas prihvatiti.

Tot se uozbiljio na misao povratka kući. Kroz prozor su se upravo videli šetači na korzou u Matrasentani. Ovde je on svakoga poznavao. I njega su znali. I koliko god ih posmatra niko nema povijena kolena.

— Ja ne mogu ovako duž ulice, gospodine profesore, — rekao je odlučno. — Ljudi će prst upirati u mene!

— Nemojte biti toliko uobražen, dragi prijatelju — odmahivao je glavom Ciprijani. — Mislite da ste vi jedini? Grešite, dragi Tot. U današnjem svetu svi su prisiljeni da podnose žrtve.

Žalbe slične ovoj, smirivao je Tota, danas su takoreći svakodnevna pojava u neurološkoj praksi. Svako doba ima svoju pomodnu bolest; sada je opšta pojava da niko ne zna sopstvene mere tela. Većina bi volela da izgleda za glavu manja, ali postoje i zakržljali čovečuljci koji sebe smatraju divovima. Medicinska nauka je bespomoćna, jer ne postoji apsolutna mera, jedino je važno koliko ko subjektivno misli da je veliki. U časopisu Akta medika Hungarika objavljen je članak o jednom lekaru Jevreju koji iz stana odlazi (obim struka sto deset santimetara) redovno kroz ključaonicu, a tako se i vraća kući. Kada njega ne bi obavjezivala lekarska tajna, mogao bi navesti lep broj primera iz sopstvene prakse; a ovako samo uverava Tota, ako savije kolena, to je najskromnija žrtva koju može prineti u interesu sina.

— Načinimo eksperiment — predložio je. — Prošetajte jednom s povijenim kolenima i posmatrajte šta će vam ljudi reći . . . Ako će vas to smiriti, ja ću vam se pridružiti.

Tot je prihvatio predlog. Krenuli su ulicom gde je bilo najviše šetača. I šta se zbilgo? Ništa se nije zbilgo. Deca su ga pozdravljala iz daljine, odrasli su se prijateljski javljali, bilo je i onih koji su zastajali i raspitivali se za zdravlje porodice ili gosta. Samo jednom im je doprlo do ušiju neko kliberenje, poluzivotinjsko cerekanje.

Poticalo je od čiča-Đurike, luckastog poštara, koji je sve do tada poštvovao Tota kao poluboga, sada je, međutim, četvoronoške oprćavao oko njega i lajao kao pas.

Profesor odmahnu rukom.

— Sta očekujete od njega? — smešio se Totu. — Već je tri puta bio kod mene na klinici, ali mu nema pomoći.

Oprostio se od Tota, jer nije bilo potrebe da ga dalje prati. Prolaznici ništa nisu primećivali, čak kao da su izražavali više poštovanja nego obično . . . Tako na primer, luksemburški kenž Leonart koji je šetao svoje hrtove (do sada bi mu samo katkada prihvatao pozdrav) čak je zastao, nasmešio se i vragolasto pripretili prstom, štrbucavim jezikom mu rekao:

— Špartuckaš, špartuckaš? Za devojkama cunjuckaš?

Ako Totu ni to nije bilo dovoljno, prijem kod kuće ga je konačno mogao da smiri. Mariška ga dočekala istim onim osmehom punim radosti kao i obično, a ni Agiki ništa nije zapelo za oko, iako bi ona obično primetila na ocu i najmanje perce. Jedino su na njemu zastale za trenutak majorove oči kada je, sveže obrijan, šireći miris kolonjske vode, izašao iz sobe.

Ulazio je, izlazio i ponovo je odmeravao Tota, kao da je nešto, nešto sasvim malo ipak izmenilo, da nije kao inače. Kada ga je već treći put odmerio ispitivačkim pogledom, upitao ga je:

— Recite mi, molim vas . . . Šta se s vama dogodilo?

— Ništa — rekao je Tot.

— Pa ne znam — merkao ga je zamišljeno major. — Kao da ste za glavu porasli!

Istina, Tot je imao osećaj kao da se srozao za glavu, ali je važno da je gost bio zadovoljan promenom. Prognoza profesora Ciprijanija se obistinila. Niko nije, ni sada, ni kasnije, nikada primetio da su mu kolena povijena.

Drugi čovek bi bio srećan, ili bar zadovoljan! Ta manje od toga, više od toga ne može se ni poželeti. Kada su seli za sto, gost je navalio sa znacima ljubaznosti i prijateljstva: Tot je, međutim, tvrdokorno sedeo, lickao jela bez apetita, a u jednom neopreznom trenutku njegova stolica je odjednom ostala prazna.

Mariška je stala na vrata verande.

— Lajoše! — vikala je. — Gde si, mili moj Lajoše?

Iz pravca slezovog žbunja čulo se samo diskretno kašljanje.

Jedno vreme su ga ostavili na miru.

Ali docije, kada su duboko zašli u popodne, a Tot još uvek nije bio sklon da se pojavi, Mariška je pokušala da ga nagovori. Najpre molbama, zatim mudrim argumentima se obračala njegovoj duši, ali kada je sve ostalo bez rezultata, izdalo ju je strpljenje.

— Brojim do tri! — dreknula je na muža, praskavim glasom kako još nikada nije s njim govorila. — Ako ne izađeš, idem po bravara!

Kao da je govorila zidu. Tot je tvrdokorno čutao.

Šta da se radi? Mariška je u svojoj velikoj mucu stala pred majora i okolišeci obavestila ga o tvrdoglavosti svoga muža.

— A ja sam već pomislio da je gospodin Tot pokvario stomak! — kliknuo je major. — Prema tome, on se tamo zadržava iz čistog zadovoljstva?

Mariška je i to priznala, bez ulepšavanja. Ali ako je mislila da će gost negodovati, ili se bar uvrediti, onda je doživela prijatno razočarenje.

Major je očigledno bio naelektrisan. Interesovao se da li Agika ima malo vremena, pa ako ima, da li bi htela da ode do bivše Klajnovne gostionice i donese flašu piva ohlađenog u ledu? Tražio je dve čaše. Tražio je otvarač za pivo. Zatim je, opremljen pivom, čašama i otvaračem, učtivo zakucao na vrata kućerka u bašti.

— Nemojte da pomislite, dragi gospodine Tot, da želim da vas odavda istisnem, samo sam vam došao u posetu. Doneo sam flašu piva ohlađenog u ledu. Nadam se da colite svetlo pivo?

— Ja jednako volim svako pivo — rekao je Tot. — Ako ne prezirete moje skromno sedalo, izvolite zauzeti mesto.

Sasvim se povukao u jednu stranu i izvinyjavo se što je tesno. Srećom, iako su se stisli, ipak su se mogli smestiti. Flašu piva su stavili na zemlju, čaše su pak morali držati u rukama.

U prvim trenucima Tot se pomalo ustezao, što je prirodno, jer još nikada nije bio na tako tesnom mestu zatvoren s ličnošću tako visokog položaja.

Izvinjavo se što je prostorija tako primitivna. Uzalud, na selu se ništa bolje ne može ni očekivati.

Major ga je umirivao da njegovim željama savršeno odgovara ovaj kućerak. Tota je diralo što nije očistio jamu, a već je i crpka bila dopremljena. Vlasnik kace se protivio čišćenju jame.

Što je trebalo čistiti? Pa zar je on gost tako velikih zahteva? — pitao je major. Ne. Major nema velike zahteve, ali su se već i drugi gosti žalili na smrad.

Odmahujući glavom major je utvrdio da njega Tot još uvek krivo shvata. Iako, ako se dobro seća, za celo vreme boravka nije se ninašto požalio, ponajmanje na klozet koji zadovoljava sve njegove zahteve.

— Pa — rekao je Tot s uobičajenom skromnošću — ako i ne možemo mnogo pružiti gostima, bar se trudimo.

— Da sam ja na vašem mestu, odavde ne bih ni izlazio — rekao je major.

— Pa i neću — rekao je Tot. — Jedino ako moram.

— Vi ste pametan čovek! Čujete li šumljenje krošnji?

— Čujem.

— A šta to zuji?

— Jedan insekt — rekao je Tot.

— Kako se zove?

— Zelena zundarača.
 — Lepo ime — rekao je major.
 Jedno vreme su još slušali zujkanje zelene zundarače, šum krošnji. Staro je iskustvo da i najlepši trenuci imaju svoj kraj.
 — Na žalost, moram da idem — ustao je major sa sedala. — Prijatno vam želim, dragi Tot.
 — Hvala vam na ukazanoj pažnji i poseti, gospodine majore.
 — Između nas — primetio je gost — bilo je, istina, na početku malih razlika u shvatanjima, ali je sada, srećom, sve na svom mestu.
 — Hvala bogu — ustao je Tot. — Izvolite, navratite i drugom prilikom.
 — Čim budem mogao . . . Nadam se da ćemo se susresti prilikom pravljenja kutija? — interesovao se major.
 — To se razume.
 — Dobar provod! — oprostio se major. — Ja se udaljavam odavde s prijatnim osećanjem da u ovim teškim vremenima, kada niko ne nalazi svoje mesto, bar ste vi tamo gde vam je mesto!

Poslednji dana odmora majora Varoa proticali su jednolično i bez događaja. Svi su bili zadovoljni, kada se moglo spavati, spavalo se. Kada su se morale izrađivati kutije, izrađivali su ih. Ravnoteža je uspostavljena.

Pa ipak, kao zanimljivost, treba da pomenemo kako je Lajoš Tot neočekivano postao raspoložen za izrađivanje kutija. Ovaj rad pod moranje počeo je da izvodi s takvom ambicijom da su njegove kutije uskoro bile najlepše: išle su od ruke do ruke, zagledali su ih i divili im se.

— Vidite li tatu! — oduševljavala se Agika.
 — Ko bi rekao? — odmahivao je glavom major.
 — Vidim, mili moj Lajoše — dodala je Mariška. — S malo dobronamernosti čuda se mogu načiniti.

Naravno, cenu ove ravnoteže platila je porodica. Svi su bili napeti od neispavanosti, stalnog meteža i neuobičajene nervne napetosti. Na primer, koliko god da je Mariška pazila, sve joj je ispadalo iz ruku, ali joj se događalo da i stojeći zaspri na nekoliko trenutaka, s otvorenim očima, kao kokoška koja je hipnotizovana radi eksperimentalnih ciljeva.

Agika ništa nije ispuštala; ona je obarala, sudarala se. Jednom kad su ona i njen otac ostali sami u tamnoj sobi, više puta su se sudarili. Čak kad su upalili svetlo, ona se sudarila i tada s ocem. — Pardon — rekla je, uzmičući oborila je stalak za peglanje, pa ponovo pošla prema ocu. Tot pak, mada je imao dovoljno mesta da je zaobiđe, takođe je krenuo prema kćeri. Sudarili su se, kao dve lokomotive; izgleda da su dostigli onaj stepen zamora gde se tama ne razlikuje od svetlosti.

Na samom Totu se jedva primećivalo u kakvom je lošem stanju, iako je ova četiri poslednja dana proživela u neakvoj zujkavoj opijenosti. Međutim, to je samo izazvalo neke pojave u njemu kao znake staračke slabosti, u kojima nedostaje uzvišenost. Moralo mu se glasno govoriti, jer mu je sluh popustio. Katkada bi zaboravio da proguta zalogaj; parče mesa ostajalo mu je u ustima od večeri do jutra. Svakodnevnne poslove je zamenjivao: jednom je hteo da se očešlja flašom za sodu, a za oproštajnom večerom pak, kada je jeo kokošiju čorbu, pogrešno je pomislio da je večera poodmakla i da već puši cigaru. Kako je dim uvek ispuštao kroz nos, prisutni su odjednom primetili da kroz njegov nos kulja pirinač, biber, šargarepa, pa i Mariškine čuvene knedle od griza.

Ove male nezgode, međutim, niko nije isuviše zapažao. Jedno je samo važno: da je gost zadovoljan, dobro raspoložen, da su mu nervi uravnoteženi, i da je za dve sedmice dobio gotovo četiri kilograma!

Sve je to bilo sažeto u onih nekoliko reči s kojima se major oprostio od porodice kada su čekali popodnevi autobus:

— Verujte mi, dragi moji, uopšte nemam želje da oputujem.
 Mariška je jako uzdahnula, ali taj uzdah je izazvala radost.
 — I za nas je bolno — rekla je — što se moramo rastati od vas, gospodine majore.

— A s vama sam pak — obratio se major Totu — veoma zadovoljan, dragi Tot. Samo pripazite da ponovo ne padnete u stare greške!

Tot ga je pogledao bezizraznim licem i nešto promrmljao kroz zube. Mariška, koja je najbliže stajala, razumela je to ovako:

— Sljiskaj ti u svoje gaće!
 Veliko je pitanje da li je dobro čula, jer je dotunjavao autobus i zaglušio sve. Autobus se zaustavio. Major se sa svima redom rukovao. Agiku je poljubio u čelo.

— Zbogom! Osećam se kao da je u vašem gostoljubivom domu započeo moj novi život. Ja nisam čovek za govore. Radije ću delima pokazati koliko sam vam zahvalan.

Porodica je stajala tronuto. Major se popeo, zatim se nagnuo kroz prozor.

— Još jednom hvala na srdačnom gostoprimstvu.
 — Milo nam je što ste se dobro osećali.
 — Svako dobro, dragi moji!
 — Srećan put, gospodine majore.
 Autobus je krenuo. Major je još doviknuo:
 — Nadam se da vam nisam bio na teretu?
 Sve troje je mahalo i vikalo: ne, ne.

Autobus je nestao iza okuke. Porodica je još uvek mahala, ali s lica je nestalo oproštajnog smeška, redom jedan iza drugog, kao kad se gase sveće.

Tot ni da se pokrene. Ruka mu još uvek podignuta, još uvek je zagledan u krivinu, kao da se boji da bi se autobus mogao neočekivano okrenuti, major izazi iz njega i sve započeti iznova. Kako se to nije dogodilo, Tot se smiri.

Najpre skide šlem i ponovo ga stavi na glavu ali tako da vertikalna osa tela zaklapa ugao od devedeset stepeni sa vodoravnom osom šlema. Zatim pokuša da spravi kolena.

— Pomozi, Mariška — reče, jer su mu se kolena sasvim ukočila od savijenog držanja. Samo uz pomoć dveju žena uspeo je da se konačno ispravi. Tada se uspravi i, koračajući između dve žene, uzdignute glave, lepim, ponosnim koracima krenu kući.

Kod kuće ništa ni ne pogleda. Prvo pride novoj spravi. Nezgrapna sprava jedva prođe kroz vrata. Odnese je iza kućerka, u žbunje sleza; kad se vrati i smiri mu se dah, izjavi:

— Počev od sada ujutru doručkujemo, uveče večeramo, a noću spavamo. Jeste li razumele?

— Sve će biti kako ti kažeš, mili moj Lajoše — reče Mariška sa ljubaznim smeškom.

Tako i bi. Kada se smrknuo, večerali su. Zatim je Tot privukao do vrata udobni naslonjač. Mariška se primakla mužu i privukla sebi i kćer koja se vila oko oca kao puzavica. Proveli su tako nekoliko minuta; iznad glava im je iskrila zvezdana prašina avgustovske noći, a Babonj je, kao džinovska, zelena pluća, dahtao na njih večernju svežinu. Doći će zima . . . Velika ruska zima s ledenim vetrovima, ostrim mrazevima. Ali bataljonske kancelarije su sigurno dobro založene, komandanti pak stanuju u kamenim zgradama, a kamene zgrade, naročito noću kada njihovi stanovnici spavaju, čuvaju udvostručene straže. Tako one malobrojne, koji imaju izuzetne uslove, ne može zadesiti nevolja.

Zapisnik

Sastavljen od strane poručnika Karolja Kinča, u vojnoj bolnici u Gomeju, uz prisustvo svedoka narednika I. Korode i narednika D. Boglara, o pokretinama koje čine vlasništvo zastavnika Đule Tota, u koje nisu uračunati predmeti koji pripadaju državi.

Naziv: jedne svilene gaće	Opis: —
Naziv: jedna maramica	Opis: karo
Naziv: novčanik, novac	Opis: 38 pengi 60 filera
Naziv: jedna mastiljava olovka	Opis: —
Naziv: jedna fotografija	Opis: 1 muškarac + žena
Naziv: 20 cigareta „honved“	Opis: —

(Datum, potpis)
 (Raskvašeno u buretu s kišnicom)

Mariška se nasmeši svom mužu.
 — Sigurno si umoran. Da legnemo, mili moj Lajoše.
 — Najpre da popušim cigaru — reče Tot.

Mariška pohita po cigaru, Agika prinese vatru, Tot pak sa zadovoljstvom uvuče dim. Voli male radosti života. Tako se dobro oseća da se protegnu i kosti mu zapucketaše, zatim uzdahnu:

— Jaoj, majko moja, jedna, dobra majko moja!
 U tom trenutku se začuše koraci koji se približavaju. Porodica se sa čuđenjem zgleda.

Na vratima verande stoji major Varo, kofer u ruci, lice blista, osmeh širok.
 — Vidim, dragi moji, da ne verujete svojim očima — reče. — A istina je!
 Tot je čuo neki čudan glas kao prigušen prasak. Nije to bio ljudski glas. Ličilo je na zvuk kao kad iz topca u bunaru izlazi poslednji vazduh. Ali da govori nije mogao.

Niko nije govorio. Samo su gledali majora izbeženih očiju.
 — U Egeru sam hteo da overim objavu, ali mi u komandi železničke stanice rekoše prijatnu vest da su partizani digli u vazduh jedan most i da zbog toga tri dana neće saobraćati transportni vozovi . . .

Nasmeši se Lajošu, Mariški, Agiki.
 — Tako smo se teško rastali; pomislio sam, proveću s vama ova tri dana . . . Nadam se da vam neću biti na teretu?

Porodica još ne može da proslavi. Major unese kofer, zatim se vrati i željan aktivnosti, reče:

— Ako nemate ništa protiv, mogli bismo malo praviti kutije . . .
 Začuti. Gleda oko sebe.
 — Pa šta je ovo? — reče. — Gde je nova sprava, dragi Tot?

Tot pokuša da odgovori, ali mu pođe za rukom tek posle trećeg pokušaja.
 — Odneo sam je u baštu, gospodine majore.
 — Zašto? — čudio se major. — A gde to?
 — Tu iza sleza — odvrati Tot susretljivo. — Izvolite, odmah ću vam pokazati. Nestadoše u mraku.

Mariška i Agika ostadoše stojeći, razrogačenim očima su zurile u tamu. Baš se ništa nije videlo. Jedno vreme se ništa nije zbivalo. Zatim odjeknu tupi jek. To ih potrese. Zatim se opet sjuri čelični krak sekača; i od ovoga jeka one se potresoše. Isto kao i od trećeg.

Opet minu malo vremena. Zatim se vrati Tot.
 — Što stojite? — upita. — Idemo da ležemo.
 Raspremiše postelje. Razodenuše se. Zavukoše u krevete.
 Mariška ugasi svetlo. I ona leže. Jedno vreme je čutala, zatim je bojažljivo zapitala:

— Natroje si ga presekao, mili moj Lajoše?
 — Natroje? Ne. Na četiri podjećnaka parčeta . . . Možda nisam dobro učinio?

— Baš si dobro učinio, mili moj Lajoše — reče Mariška. — Ti uvek znaš šta kad treba učiniti.

Leže. Čute, prevrću se. Bili su tako umorni da ih je konačno ipak savladao san. Međutim, Tot se prevrtao i u snu, trzao nogom, stenjavao, jednom umalo nije pao s kreveta.

Možda je imao loše snove? Ranije se to nije događalo.

(KRAJ)